

TERCER SEMINARI

Barcelona colonial: monument, arquitectura i espai públic

Dimecres 7 de juny, a les 18 h

Sala Ernest Lluch del Districte de Ciutat Vella
(pl. Bonsuccés, 3)

www.barcelona.cat
barcelona.cat/barcelonacultura

L'acte comptarà amb la intervenció de Gustau Nerín, antropòleg i el diàleg "Els monuments d'avui i la plaça Antonio López", entre Juan José Lahuerta, director de la Càtedra Gaudí i Núria Ricart, professora de la Facultat de Belles Arts de la Universitat de Barcelona

Programes
de Memòria

Ajuntament de
Barcelona



El monument a Antonio López

Poc després de la mort d'Antonio López l'any 1883, l'Ajuntament de Barcelona va donar suport a la proposta d'erigir un monument commemoratiu de la seva figura, en el marc d'una política d'embelliment de l'espai públic, que aleshores començava a incorporar els personatges contemporanis. El monument, al mig del passeig d'Isabel II, a prop del port, es va inaugurar el 1884, en al·lusió a les empreses navilieres i comercials fundades per Antonio López.

En la construcció del monument van participar arquitectes destacats de l'època, com Josep Oriol Mestres, i diversos escultors de renom, com Venanci Vallmitjana, autor de l'estàtua de López, i Lluís Puiggener, Rossend Nobas, Joan Roig i Francesc Pagès, que van fer els quatre relleus de marbre del pedestal, els quals representen l'activitat mercantil i bancària (al davant), la Compañía Trasatlántica (al darrere), els Ferrocarriles del Norte (al costat mar) i la Compañía de Tabacos de Filipinas (al costat muntanya). L'estàtua de López es va fer amb bronze fos de les restes de vaixells en desús de la Trasatlántica.

La iniciativa d'erigir un monument a Antonio López havia estat del seu fill, Claudi López, i de Manuel Girona, grans prohoms de la societat barcelonina del moment, per bé que ja aleshores hi havia discrepàncies en la valoració del personatge i de l'oportunitat del monument. L'any 1885 Francisco Bru, cunyat de López, en feia un retrat demolidor a *La verdadera vida de Antonio López y López*: «¿Qué os parece, españoles, esta indignidad? ¿Qué les parece a los barceloneses? Pueden estar muy ufanos de tener en una de sus plazas públicas la estatua de un chalán de carne humana, célebre por su vil crueldad en la isla de Cuba, antes de serlo en la Península por sus millones y suntuosidades. Con razón podría llamarse a aquella plaza la plaza de los Negreros, porque será la rehabilitación

monumental y la apoteosis radiante de todos los comerciantes de carne humana.»

La polèmica sobre el monument va tenir un altre moment notable l'any 1902, arran de la mort de Jacint Verdaguer. Aleshores, la revista satírica *La Campana de Gràcia* va publicar, en el número 1.727 (juny del 1902), una auca en què proposava substituir l'estàtua de López per la de Verdaguer i: "Convertir en bronze l'estàtua desbancada per fer caritat als pobres", en línia amb la sensibilitat social de mossèn Cinto. L'auca s'intitulava, significativament, "Una idea pràctica i un acte de justícia".

A principis de la Guerra Civil, finalment el monument va ser enderrocat, i el metall, reconvertit en material de guerra, com a rebuig a l'obra que commemorava un indià vinculat al tràfic d'esclaus. Però en els primers anys del franquisme, el 1944 i en temps de l'alcalde Miquel Mateu i Pla, l'obra es va reconstruir. Amb la col·laboració de l'escultor Frederic Marès, l'estàtua de López es va refer amb pedra de Montjuïc, i el conjunt monumental es va reubicar a pocs metres de l'emplaçament original.

Amb el temps va anar prenent força la visió crítica del monument, considerat com a apologia d'un arribista sense escrúpols i negrer, i es van fer tot un seguit d'accions ciutadanes i d'anàlisis crítiques, que es van intensificar a finals de la dècada del 1990, quan va celebrar-se a prop del monument la Festa de la Diversitat. El 2010, SOS Racisme i els sindicats CCOO i UGT van demanar a l'Ajuntament de Barcelona que el retirés. En els darrers anys han estat nombroses les peticions al consistori barceloní perquè es pronunciï sobre el tema, i s'han multiplicat i diversificat arguments i propostes sobre com convindria actuar en concret en relació amb el monument.



Maximiliano Biardiau, en el pedestal que sostenia al negrero Antonio López

Museu d'Història de Barcelona

Antonio López y López

(Comillas, 1817 - Barcelona, 1883)

Antonio López y López va néixer a Comillas (Cantàbria), l'any 1817, en el si d'una família amb recursos econòmics escassos. Aviat va decidir emigrar: primer a Lebrija (Sevilla), després a Mèxic i, finalment, a Cuba. En aquella colònia espanyola va acabar instal·lant-se a la ciutat de Santiago, on va impulsar diverses activitats empresarials, algunes de manera individual i altres al costat d'un grup reduït de socis, en dues companyies (Valdés y López i Antonio López y Hermano), durant les dècades del 1840 i del 1850. Entre les diverses activitats a les quals es van dedicar López i els seus socis a Santiago de Cuba, cal recordar la gestió de quatre cafetars i de quatre ingenis, unes finques treballades sobretot per mà d'obra esclava. Si al cafetar Dulce Unión van treballar, per exemple, 65 esclaus, als ingenis San José del Naranjo i Armonía ho van fer 25 i 81 esclaus, respectivament. López també va participar llavors en el tràfic d'esclaus des de les costes africanes cap a Cuba, una activitat que era il·legal des del 1820. En la cadena complexa del tràfic atlàntic, López s'encarregava de rebre a l'orient cubà els carregaments o "partides" que els capitans de bucs negrers portaven clandestinament des d'Àfrica. Després, ell mateix o els seus socis es dedicaven a vendre aquells africans esclavitzats a Santiago de Cuba, o de remetre'ls als seus corresponsals per vendre'ls en altres punts de l'illa (Cienfuegos, Matanzas, l'Havana...). López també va gestionar una línia regular de vapors entre Guantánamo i Santiago de Cuba, servida pel vapor *General Armero*, un dels primers bucs de vapor de la marina mercant espanyola.

Com molts altres indians enriquits a la Gran Antilla o en algun altre indret d'Amèrica, López va tornar a la Península amb la seva dona i els seus fills. Va optar per instal·lar-se a Barcelona, on residia la família de la seva esposa, i des de la capital catalana va començar a desenvolupar una activitat empresarial intensa gràcies a la inversió del capital que havia acumulat a Cuba. Una activitat variada com a home de negocis en la qual destaca, en primer lloc, la fundació, l'any 1857, i la gestió ulterior d'una firma naviliera de bucs de vapor (primer anomenada Antonio López y Compañía, i després, Compañía Trasatlántica), una empresa encarregada del servei oficial dels vapors correu a les colònies espanyoles de les Antilles des del 1861, i que aviat va convertir-se en la primera naviliera mercant del país. Gràcies a aquesta concessió, els bucs de la naviliera de López van transportar a les Antilles els milers i milers de soldats espanyols que van ser obligats a lluitar, en aplicació de l'injust sistema de cinquenes, en les diverses guerres colonials (Santo Domingo, 1863, i Cuba, 1868-1878 i 1895-1898). També des de Barcelona, López va contribuir decididament a la fundació, l'any 1876, del Banco Hispano-Colonial, una entitat que va finançar l'esforç militar que el Govern va fer en la Guerra dels Deu Anys, a Cuba, i de la qual va ser el primer president. Una vegada acabada la guerra, López es va servir d'aquell Banco Hispano-Colonial per articular un potent hòlding empresarial format per diverses empreses com, per exemple, la poderosa Compañía General de Tabacos de Filipinas, una firma que va néixer l'any 1881 per cobrir el buit que deixaria el lliure comerç del tabac en aquella altra rica colònia espanyola situada al mar de la Xina.

Des de Barcelona, Antonio López y López va desenvolupar també una notable activitat política, de vegades de manera pública i de vegades entre bastidors. Va tenir, per exemple, un paper destacat en la fundació del Círculo Hispano Ultramarino de Barcelona, una entitat que va néixer l'any 1871 amb l'objectiu de frenar eventuais polítiques reformistes a Cuba o a Puerto Rico, i de defensar un *statu quo* colonial basat en la preponderància absoluta del treball esclau en ambdues colònies. Com a premi a la intensa activitat pública d'un empresari que podem considerar un paradigma de l'home fet a si mateix, va rebre d'Alfonso XII, l'any 1878, el títol de marquès de Comillas i, el 1881, el de gran d'Espanya. Va morir a Barcelona el 16 de gener de 1883, i va deixar un gran llegat patrimonial i empresarial. Una comissió selecta i reduïda de prohoms de la ciutat aviat va promoure la idea de reanomenar la barcelonina plaça de Sant Sebastià plaça d'Antonio López i de col·locar-hi una estàtua, obra de Venanci Vallmitjana, que es va inaugurar el 13 de setembre de 1884, i el cost de la qual van assumir els admiradors de López mitjançant una col·lecta oberta.

Martín Rodrigo y Alharilla

Professor titular d'història contemporània a la Universitat Pompeu Fabra



Portada de la revista *Umbral* amb el monument sense l'escultura d'Antonio López, 1936